

ALEXANDRE OLIVAR

SOBRE EL MANUSCRIT Q DE LA CRÒNICA DE BERNAT DESCLOT

El dia 7 d'octubre de 1994 retornà al monestir de Montserrat, després d'una llarga absència, un volum manuscrit que li pertanyia. Porta el títol general d'«Historia de Catalunya por Bernardo Desclot en lemosín». Ingressat a la secció de manuscrits de la biblioteca del monestir ha rebut la signatura ms. 1397. Poc abans de la data esmentada, el Sr. Emili Giralt, president de l'Institut d'Estudis Catalans, per mitjà de Dom Marc Taxonera havia retornat al monestir el manuscrit. En una revisió de material, duta a terme a la Biblioteca de Catalunya, s'adonaren de la procedència i veritable propietat del volum. En efecte, a la primera coberta hi ha anotat amb llapis: «Deixat de la Biblioteca de Montserrat pel P. Albareda». La lletra d'aquesta nota és manifestament la de Jordi Rubió i Balaguer. Està escrita sobre una etiqueta de la casa Buch- und Kunstantiquaritat Gilhofer & Ranschburg. Wien, 1. Bognergasse 2. L'etiqueta està enganxada sobre la primera tapa, en la qual llegim: «Biblioteca de Cataluña. Institut d'Estudis Catalans. Palace de la Diputació. Barcelona. Espanna». Hi ha tres matasegells, el més llegible dels quals sembla que diu 1919. Hem de creure que els dos cartrons que ser-

veixen de tapes al volum manuscrit no enquadernat, cartrons ara separats l'un de l'altre, però que originalment constituïen una bossa per enviar impresos, foren fets servir, a la Biblioteca de Catalunya o a l'Institut, segurament pel mateix Dr. Rubió, per protegir el manuscrit.

Una altra nota manuscrita, que es llegeix en el full 2, testifica també la procedència montserratina del manuscrit; diu: «Al Monasterio de Montserrat en testimonio de gratitud. Wilfrido Arnaíz O.S.B.». Al costat d'aquesta dedicatòria hi ha, estampat, el segell del monestir de Valvanera: «Congregación Benedictina Casinense de la Primitiva Observancia. Real Monasterio de Ntra. Sra. de Valvanera». El Pare Wilfrido Arnaíz, monjo profés de Montserrat, va ser prior conventual de Valvanera durant el tercer decenni del segle XX. Morí en aquest monestir el 28 de gener de 1932. La dedicatòria que hem transcrit no porta data. És possible que el Pare Arnaíz fes donació del manuscrit a Montserrat durant el seu priorat, vers l'any 1925; és el més versemblant. A més dels sentiments d'agraïment, hi hagué alguna altra causa que mogué el Pare Arnaíz a fer aquesta donació? Potser trobà escament que el manuscrit anés a Montserrat per tractar-se d'un text català, escrit «en lemosín». I encara queda una altra pregunta: com arribà aquest manuscrit a Valvanera o a mans del P. Arnaíz, de manera que ell en disposés per fer-ne donació a Montserrat?

Tampoc sabem quan, exactament, Dom Anselm Maria Albareda deixà al Sr. Jordi Rubió i Balaguer el manuscrit. D'un préstec així no n'havia quedat cap constància a Montserrat. Sembla que degué efectuar-se abans de l'any 1917, data en que el Pare Albareda publicà el primer catàleg descriptiu dels manuscrits conservats a la biblioteca de Montserrat¹; el de la Crònica de Desclot no hi consta. Quan, l'any 1906, Jaume Massó i Torrents², va descriure els manuscrits de la Crònica, la llista dels que ell coneixia arribava a la lletra K; Rubió, n'hi pogué afegir

1. Anselm Maria Albareda, *Manuscrits de la Biblioteca de Montserrat: «Analecta Montserratensia»* I (1917) 3-39.

2. Jaume Massó i Torrents, *Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional* (New York i París, 1906) 42-45.

quatre més³, arribant així a la lletra O. Així Rubió, l'any 1912, encara no tenia coneixement del ms. 1397 de Montserrat. Això ha de voler dir que la prestació que el Pare Albareda féu a la Biblioteca de Catalunya o a l'Institut, si és que no es tractava d'una prestació personal a Jordi Rubió, va ser feta després de l'any 1912 i abans del 1917; jo afegiria que bastant abans del 1917, ja que Dom Albareda, en redactar la descripció dels manuscrits de Montserrat, ja havia oblidat, per distracció, l'existència del que ara porta el número 1397.

Posteriorment a aquestes dates, probablement a través de Jordi Rubió, tingué notícia del manuscrit de Montserrat, com a tal, l'editor crític de la Crònica de Bernat Desclot, Miquel Coll i Alentorn⁴, el qual, completant la llista de Massó i Torrents i la de Rubió i Balaguer, confereix al nostre manuscrit la sigla Q: «Q. Biblioteca del monestir de Montserrat. Paper. Segle XVIII».

La història de la còpia Q de la Crònica de Desclot apareix explicada en els folis 2 i 3; hi llegim:

«He sacado esta copia de un libro en folio que se conserva en el archivo del Real Monasterio Benedictino de Nuestra Señora de Monserrate de Madrid. Está encuadernado en pergamino y rotulado por fuera: G.32. Bernardo Aclot Historia del Rey D. Pedro III de Aragón. Este título es moderno y está puesto como aora se acostumbra en la parte superior del libro; se conoce que tubo otro escrito de letra más antigua y a lo largo, pero está raspado, aunque todavía se alcanza a leer Dô Ped... iij. En la primera hoja antes de empezar la obra se hallan estas notas: *Historia del rey don Pedro el 3. que fue llamado el grande hecha por Bernardo Aclot del qual hace mención Garibay lib. 31.c.1. Esta historia es mucho más larga que la que escrivió Muntaner. No creo que es esta historia de Aclot sino de otro,*

3. Jordi Rubió i Balaguer, *Algunes interpolacions en els manuscrits de la Crònica d'en Desclot*: «Estudis Universitaris Catalans» VI (1912) 1-12 i 129-158, reeditat a J. Rubió i Balaguer, *Història i historiografia*: «Obres de J. Rubió i Balaguer» VI (Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i Publicacions de l'abadia de Montserrat, 1987): em refereixo a la p. 194 d'aquesta reimpressió.

4. Miquel Coll i Alentorn, *Bernat Desclot, Crònica*, I («Els nostres clàssics», col·lecció A, vol. 62) (Barcelona, 1949) 187.

porque no conforma con otra que tengo de Aclot y está a nombre dél intitulada por Jerónimo Çurita de su misma mano.

Hasta aquí es de una misma letra. Luego sigue otra nota que dice:

Esta Historia es de Don Bernardo de Aclot, como lo echará de ver claramente quien la leiere, y cotejare con la que imprimió en lengua Española Raphael Cervera, y aunque los capítulos no están divididos según este autor dicen lo mismo que la Historia estampada, la cual he comprobado como se echará de ver por algunas advertencias deste libro. a 4 de junio. 1639. El Doctor Juan Francisco Andrés».

«Siguen luego cinco hojas en blanco, y en la sexta, que es la primera foliada aunque con el número VI, empieza la obra según nuestra copia. Se conoce que falta texto para llenar las cinco hojas blancas, porque habiendo reconocido la traducción de Raphael Cervera llena de impresión hojas en las quales están los capítulos».

Segueix, al foli 3, la descripció de l'exemplar model, descripció que transcrivim, perquè el manuscrit Q té accidents molt semblants:

«Entre las hojas 11 y 14 hay dos en blanco que están sin foliar, aunque la catorce lo está con este número, y la 11 con el que le corresponde. Después de la hoja XXI hay otra en blanco, y se sigue el mismo orden que arriva en cuanto a la foliación. Lo mismo sucede después de la hoja LXX, que también hai una en blanco sin foliar, y sigue la siguiente con el número LXXII. Todas estas hojas en blanco son otras tantas faltas para completar la Historia. Sin duda que el que posehió esta copia halló las hojas que faltan tan estropeadas que no pudiéndolas aprovechar de manera alguna, mandó encuadernar el libro poniendo las hojas blancas para llenarlas cuando tuviese otra copia. Me muevo a esta congetura porque algunas hojas están muy ajadas, y la LXVIII con piezas de papel, y con puntadas de hilo por medio. Esta misma desgracia de estar incompleta la obra se advierte en el fin de la copia, y por la hoja última que está compuesta con un papel pegado me confirmo más en lo que llevo dicho. Falta al último como una hoja con corta diferencia según la traducción de Ceruera, y la última impresión del Libro III hecha en Madrid año 1793».

«Tiene la copia de que hablamos CXLVIII hojas foliadas; no está dividida en libros ni en capítulos, sólo tiene los títulos que copiamos. Estos son de vermellón, y las letras iniciales azules con sus dibujitos de aquel color. El papel y la letra es del tiempo de los Reyes

Catholicos, y toda de una mano, aunque se conoce alguna vez la variedad de tinta más blanca, o más negra».

«Éstas son las advertencias que he tenido por oportunas sobre esta copia para satisfacer a los eruditos. Madrid 20 de Febrero de 1796. Manuel Abella».

Poc després el mateix Manuel Abella afegí amb lletra una mica més petita:

«Ya tenia esta copia, cuando pasé al Escorial y hallé en su libreria bajo la let. M plut. I n° 29 esta crónica en un tomo en fol. escrito en pergamino y papel de letra del siglo XIV, y por ella se han llenado los capítulos que faltan en la de Montserrat».

Segueix la rúbrica d'Abella.

Manuel Abella ens ha deixat, com veiem, una descripció exemplar del primer manuscrit utilitzat. El còdex M plut. I, n° 29 de l'Escorial és el manuscrit A de la llista de Massó i Torrents⁵. El text del manuscrit Q fins al dors del full 8 sembla ésser tot de la mà d'Abella, la firma rubricada del qual reapareix al final del volum. Al full 8 llegim la nota següent

«Hasta aquí es copia del ms. de la biblioteca del Escorial let. M. plut. I. n° 29, porque en el ms. del archivo de Monserrate de Madrid falta todo lo que va copiado. Sigue en adelante la copia de este archivo».

El que segueix a partir del full 9 és d'una altra mà. Però tornem a trobar la de Manuel Abella a la part inferior del full 14 recto fins al 14 verso: després ve tot un full en blanc. Abella revisà curosament tota la còpia, hi féu esmenes i complementà interlinialment el text, com es veu, per exemple, en els fulls 14 recto i verso, 29 r, 38 v, 42 v, 76 r, 89 r i 111 r. Al marge del 50 v llegim, de la mà d'Abella:

5. Massó i Torrents el descriu a l'o.c., 45. Sobre la traducció de Rafael Cervera, Madrid, 1793, podeu veure la p. 51 de l'o.c.

«Corneli puede decir Corali, que este nombre el da siempre más adelante. Es Conradino»⁶.

De la mà del mateix Abella deuen ésser els afegits marginals «31 de Diciembre de 1229», del full 39 v; «Julio de 1281», del 66 r, i «Año 1285», del 151 v.

El text de la Crònica comença així al full 4 : «Ací comença lo linatge del bon comte de Barcelona. Aquest es lo libre dels nobles feits darmes é de conquestes» etc.

Al full 9 comença el text que ha copiat la mà de l'amanuense general: «Com lo Rey en Pere Darago pres per muller Dona Maria Muntpesler dela (la *repeteix el ms.*) qual isque lo bon Rey Jayme qui conques Valencia, e Mallorques. Deuets saber» etc.⁷. La Crònica acaba al full 153 r amb el capítol CLXVIII (el manuscrit Q no indica els números dels capítols), l'últim, en efecte. Les darreres paraules són:

«...e tots los Franceses desbaratats è fuyts de la terra que nul consell no li havien leixat perque ell pogues tenir»⁸.

Segueix, com ja ha quedat dit, la firma i la rúbrica de Manuel Abella. Sembla com si tota la darrera pàgina fos de la seva mà.

Com el manuscrit que serví d'exemplar per a la còpia Q, aquesta presenta llacunes més o menys considerables. Per exemple, al full 23 r queda tallat el text a mitja pàgina: el que resta de la pàgina, així com el dors del foli, són en blanc. Semblantment passa amb el full 70 r. Són només un parell d'exemples.

L'edició crítica de Coll i Alentorn, basada en els manuscrits més antics, representa un text que divergeix molt de Q i dels manuscrits moderns⁹. D'aquests no en féu ús l'editor crític, el

6. Correspon a l'edició de Coll i Alentorn, II, 169: capítol LIX. Vegeu també, de la mateixa edició, V, 257: la taula alfabètica de noms propis, sota *Conradi*.

7. Correspon a la pàgina 20 del volum II de l'esmentada edició.

8. Correspon a la pàgina 145 del volum V.

9. En els fulls 102 i 103 hi trobem un paper que conté una nota relativa als manuscrits de la Crònica; la lletra és indubtablement la de Jordi Rubió i Balaguer; diu: «Els de la família B I i potser A. A assegurem que és còpia de I, té variants que semblen úniques i degudes a caprici del copista. Altres p. 250 Coroleu: *per bé que fos assegurat... que havia feyt com*

qual tampoc féu la història de les alteracions i dels compendis que anomenem moderns. Tampoc és propòsit nostre fer aquí aquesta història textual ni un anàlisi del manuscrit Q en aquest aspecte. L'única cosa pretesa és donar notícia del «retrobament» del manuscrit Q i de recollir els elements que, a part del text de la Crònica, el volum aporta, amb vista a possibles confrontacions o identifications.

Per acabar oferim la descripció codicològica del manuscrit Q. Consta de 154 fulls de paper, dels quals tot el 154 és en blanc. Les mides són de 315 per 218 mil·límetres. Manca l'enquadrernació, que no deu haver tingut mai. La còpia general del text, tant com les notes de Manuel Abella¹⁰, han d'ésser, pel que hem pogut veure, poc anteriors a l'any 1796.

1 *pich e ab son capitell* (Coroleu 251) com 1». Rubió es refereix a Joseph Coroleu, *Crònica del Rey en Pere e dels seus antecessors passats per Bernat Desclot* (Barcelona, 1885).

10. Les mans que han intervingut en la transcripció del text del manuscrit Q eren de persones, pel que es veu, no gaire coneixedores de l'idioma català. Pot ésser que algunes de les fluctuacions textuais vinguin ja del model copiat, el conservat al monestir de Nostra Senyora de Montserrat, de Madrid.